

TIL-ALOQA VOSITASI

Raimova Dilfuza Abdinabiyevna

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

Boshlang'ich ta'lim kafedrası o'qituvchisi

E-mail: nodirbekrahmatov139@gmail.com

ANNOTATSIYA

Maqolada shuni aytib o'tishimiz keraki, biz uchun benihoya buyuk qadriyat bo'lgan, qolaversa, o'zligimizni anglashda birdan bir vosita hisoblangan ona tilimizning asrab – avaylashimiz lozim. Zero. til mustaqilligi, el mustaqiligidir.

Belgi bo'lsa, odam yo'ldan adashmaydi.

Aqli bo'lsa, kishi so'zdan adashmaydi.

Kalit so'zlar: Lug'at boyligi, leksik, sentaktik muvofiqlik, grammatika, imlo masalalari, didaktika.

“Til kishilar o'rtasidagi eng muhim aloqa quroli hisoblanadi. U obektiv borliqda ma'lum voqea- hodisa haqida axborat tashuvchi asosiy vositadir. Axborat uzatishning boshqa usullari ham bor. Masalan yo'l harakatidagi turli xil: yo'ldan o'tish- o'timslik va boshqalar belgilar. Ular uchun umumiy xususiyat o'zi haqida va shuningdek borliqdagi narsalar haqida ma'lumot berishdir”. “Tilshunoslikda axborat ma'lumotni saqlash va uzatishga xizmat qilgan belgilar tizimini o'rganuvchi soha semioteka (yun.semioyekos- belgilar haqidagi ta'limot)” hisoblanadi. “Semiotekaning umumiy qoidalari, xususiyatlari dastlab Amerikalik mantiqshunos Ch.S. Pire va tilshunos F.de Sossyur asarida yoritilgan. Ch.S. Pire “semioteka”, F.de Sossyur “semiologiya termenini qo'llagan”. Men esa semioitekaning meni qiziqtirgan noverbal vositalar haqida fikr yuritmoqchiman. Eng avvalo, “Noverbal vositalarga nimalar kiradi”, degan savolga javob bersak. Noverbal vositalarga- gavda holati, yuz(mimika), ko'z ifodasi so'zlash onganggi va boshqalar kiradi. Biz bu vositalar orqali kishilar haqidagi ba'zi ma'lumotlarni bilib olishimiz mumkin.

Savol: Yolg'onchini noverbal signallardanqanday aniqlash mumkin?

Yolg'onchini u qanchalik yolg'onlarini yashirishga intilmasin, baribir aniqlab olish mumkin: ong ostidan kelayotgan, imo-isholarda yuzaga chiqadigan mikrosignallar va uning so'zlari orasidagi nomuvofiqlik uni sotib qo'yadi. Inson yolg'on gapirib turib, ayni vaqtda umuman xotirjam bo'la olmaydi. Agar suhbatdoshingiz qo'lini yuziga yaqinlashtirish bilan bog'liq imo ishoralarni qo'llayotgan bo'lsa, ogoh bo'lishingiz kerak: uning dilida salbiy kechinma bo'ladi.

Agar suhbatdoshingiz g'irt yolg'on gapiryotgan bo'lsa, uni sizga imo ishoralar fosh qiladi.

Biz boshqa odamlar haqiqatdan yiroq gap so'zlayotganini kuzatganimizda yoki o'zimiz yolg'on so'zlayotganimizda og'zimizni yoki ko'zlarimizni berkitishga harakat qilamiz. Og'izni qo'l bilan "himoya qilish" yolg'ondan darak beradigan noyob ochiqdan-ochiq ishoralardan biri. Qo'l og'izni berkitadi, boshqa barmoq esa yuzga taqalgan bo'ladi, shu holda u aytilyotgan so'zlarni ushlashga signal jo'natamiz. Ba'zi insonlar esa bu holatni niqoblash uchun soxta yo'taliq qo'yadi.

Suhbatdoshingiz samimiy so'zlayapdimi-yo'qmi- uning ko'zlariga tik qarab aniqlab olishingiz mumkin.. Agar suhbatdoshingiz ko'zlarini yashiryotgan bo'lsa, uning bu so'zlarida yolg'on yashiringanining ilk belgisi. Suhbatdoshingiz nigohini tahlil qilishda uning nigohlari qay tomonga olib qochayotganiga e'tibor bering. Yolg'onchi bir maqsad payida bo'ladi-siz unga ishonishingizni istaydi.. Shuning uchu, u ko'zini pastga qaratmaydi, balki u boshqa tarafga olib qochadi. Suhbatdoshingiz ko'zini pastga qaratganda esa, siz bilan suhbat chog'ida unga noqulay bo'layotgan, u tortinchoqlik qiloyotgan bo'lishi ehtimolga yaqinroq. Agar suhbatdoshingiz ko'zlarini tepaga qaratyotgan bo'lsa, u mulohazaga berilgan, o'ylanib qolganidan darak beradi. Suhbatdoshingiz, siz bilan suhbatlashish chog'ida haqiqatni so'zlayotganiga shubhalansangiz, suhbatdoshingizga bir daqiqa maboynida tikilib qarab turing. Agar u nigohingizga chidasa, ko'zini olib qochishga harakat qilmasa, u sizni aldamayapdi. Agar nigohini olib qochishga harakat qilsa, ko'zlarini yashirish uchun joy qidirsas, uning hiyla ishlatyotgani ehtimolga yaqin Insonning jilmayishi uning nigohida qanchalik mosligiga e'tibor bering. Juda ko'p insonlar oldiga nutq so'zlash biz uchun qiyin. Katta auditoriyada chiqish qilish, ya'ni nutq so'zlash juda ma'suliyatli ish. Bunday qiyin vazifani bajarishda muvafaqqiyatga erishish uchun nafaqat o'z nurqingizni yaxshi tayyorlashingiz, balki qanday noverbal vositalardan foydalanishingiz ustida ham o'ylab olishingiz kerak. Omma oldida chiqish qilishda asosiy qoidani unitmasligingiz lozim – hech qaysi xususiyatingiz birovning g'ashini keltirmasligi kerak. E'tibor tortish ilmini o'rganing. Qanday qilib degan savol tug'iladi. Albatta, noverbal vositalardan foydalangan holda. Ommaviy tadbirlarda quchoq ochayotgan kishiday qo'llaringizni keng yozishingiz mumkin. Yig'ilganlarni e'tiborini jamlash uchun qo'lingizni tepaga ko'taring va jimlik yuzaga kelguniga qadar tushirmang. Bu imo-ishora juda ta'sirchan va tushunarli bo'lib, undan nafaqat chiqishning avvalida, balki o'rtasida ham foydalanish mumkin. Ovoz pardalariga ham e'tibor berib lozim. Ko'pchilik fikriga ko'ra, katta auditoriya uchun balabd ovozda nutq so'zlash lozim. Jim turgan odam haqida ham ularning xatti- harakati orqali ular bilib olish mumkin ekan. Masalan, o'sha odamning qadam olishiga qarab. Agar inson raso, bir maromda, tik ildam qadam tashlasa, bu ushbu insonning o'ziga

ishonishidan darak beradi. Ehtiyotkor odam ko‘pincha yurish vaqtida dastlab oyog‘ining tovon qismini bosadi. Va asta-sekin oyoq uchiga og‘irligini tashlaydi. Agar inson yurgan vaqtida oyoqlari bilan qattiq tappillatib yursa, bu uning atrofdagilar e‘tiborini o‘ziga tortishni xohlayotganligidan darak beradi.

Xulosa qilib aytganda, biz kundalik hayotimizda o‘zimiz anglab yoki anglamagan holda mana shunday belgilardan juda ko‘plab foydalanamiz. Noverbal vositalar orqali biz kishilar haqida har xil ko‘p ma‘lumotlarga ega bo‘lishimiz mumkin. Bu vositalar bizga axborot olish va uzatishda xizmat qiladi va biz ‘suhbatdoshimizning qanday shaxsligi yoki nimalar demoqchiligini bemalol anglab olishimiz mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. I. A. Karimov “ Yuksak ma‘naviyat – yengilmas kuch”. Toshkent .Ma‘naviyat 2008
2. Davlat tili to‘g‘risidagi qonun(yangi tahrir) Toshkent . O‘zbekiston 1995
3. Darsliklar, qo‘llanmalar , ilmiy ishlar va internet ma‘lumotlar
4. Z.Xolmonova . Tilshunoslik nazariyasi T:Toshkent 2019
5. D. Mamarasulov Imlo- lshoralar siri. Yangi asr avlod 2016